

Köszöntő

Steiger Kornél 75. születésnapja alkalmából

Filozófiatörténésznek kevés alkalma nyílik személyes hangvételen méltatni valakit. Hadd vegyem most ehhez a bátorságot, minthogy olyan valakiről van szó, akivel van szerencsém régóta ismeretségben lenni, és aki meghatározó módon hatott saját pályámra is, amint számos más, kedves kollégánkéra is, tanítványai hosszú sorának több generációjára. Steiger Kornél ugyanis nem csupán az ELTE kiemelkedő tudósa és oktatója (jelenleg is a Filozófia Intézet és a Filozófiatudományi Doktori Iskola antik filozófia doktori programjának *emeritus* professzora), máig aktív kutató, előadó, fordító, szerkesztő, lektor, hanem a legnagyobb hatású görög filozófusokhoz hasonlóan „iskolaalapító” is. Ugyan nem valaminő új filozófiai irányzatot alapított, mivel nem eredeti filozófia létrehozására esküdött fel, ehelyett szerényebb aspirációval filozófiatörténésznek állt, azonban iskolájából nemzetközi viszonylatban is elismert, sikeres filozófiatörténészek sora került ki. Ilyesmivel kevesen büszkélkedhetnek hazánkban, nemcsak a bölcsészettudomány, de általában a tudományos kutatás, oktatás magyar művelői körében is.

Jómagam a rendszerváltás előtt, az 1980-as évek második felében nyertem felvételt az ELTE filozófia szakára. Tudatában voltam, mint bárki más akkoriban, hogy filozófia helyett az oktatás tárgya túlnyomórészt ideológia (marxizmus, dialektikus materializmus, tudományos szocializmus és hasonlók), de megalkudtam magamban ezzel a ténynyel annak fejében, hogy mindemellert olyan, az apparatcsikok által akkoriban már „tűrtnek” minősített „polgári” filozófiai irányzatokról is bőven tanulhattam, mint a fenomenológia, hermeneutika és egzisztencializmus, nem beszélve az antik filozófiatörténetről, mely valamivel korábban rázhatta le magáról az ideológia igáját, mint az említett „retrográd polgári csökevényekkel” foglalkozó magyar recepció.

Ha a görög filozófiatörténetet olyan valaki adja elő, mint Kornél,¹ feltétlenül szerencsésnek mondható, hogy a filozófiatörténeti oktatás természetszerűleg a görögökkel kezdődik, hiszen így a hallgatók már az első évfolyamon találkoznak vele. (Oktatóként pesszimista pillanataimban gondolok rá, hogy talán inkább a kortárs filozófiától kezdve, időben visszafelé haladva kellene tanítani a filozófiatörténetet, hogy néhány év alatt a hallgatók intellektuálisan és személyiségfejlődésük tekintetében is megfelelően érettek legyenek a görög filozófia befogadására. Persze oktalanság volna így tenni, de „van benne logika”.) Kornél lenyűgöző előadó, aki elegáns és akkurátus, szakmailag rendkívül felkészült oktatói stílusával, hatalmas műveltségével, empátiájával és nem utolsósorban

1 Elnézést a familiáris utalásért, de azok közé tartozom, akik – kifejezett kérésére – még tegezték (vissza merték tegezni) Steiger Kornélt, így furcsán hatna, ha itt nem ezt tenném. (Oktatói pályája vége felé – változatlan kérése ellenére – a tanítványok már képtelenek voltak tegezni, így ő is magázódott velük.)

humorával könnyedén röpítette el az embert az antik görögség mintegy két és fél évezreddel ezelőtti világba, ahol napról, holdról, csillagokról, felhőkről és mennydörgésről, az állatok és emberek keletkezéséről, tüskés burkokról, fossziliákról és víztől csöpögő barlangokról spekuláltak (azaz természetfilozófiáról, a legkorábbi preszókratikusok alapvető témáiról), egy olyan, enigmatikusnak ható, néhány mondatban kifejezett (pontosabban fennmaradt) nyelvezetten, mely jószerivel a *minimal art* egy műfajának tűnt. Bölcsészként nem igazán értettük, mi köze is van mindennek a filozófiához, míg nem persze sorra jöttek a nagyhatású „metafizikusok”, Hérakleitosz, Parmenidész, Empedoklész, akik viszont többértelmű kifejezésekkel, szójátékokkal, metaforákkal, allúziókkal, *hapax legomenon*okkal zárták el magukat előlünk. Kornél megnyitotta számunkra világukat először is azzal, hogy pontos eszmetörténeti kontextusba helyezte a tárgyalt gondolkodókat és kérdésköröket, továbbá azzal, hogy hosszasan magyarázta a többértelmű görög kifejezések értelmezési lehetőségeit, a felvetődő filológiai, hermeneutikai és filozófiai problémákat, a kapcsolódó kortárs (angol, német, francia) értelmezési vitákkal, ezek önálló történetével egyetemben. Ez egyesek (mint jómagam) számára egyetlen konklúzióval járt: ha meg akarod érteni ezeket a csodálatos koponyákat, meg kell tanulnod a nyelvüket (és lehetőleg még legalább két modern nyelvet is, persze azon felül, amit már értesz). Azonban mások is (akiket nem mart meg a görög „filozófia kígyója”, vagy nem olyan súlyosan, hogy sose gyógyuljanak ki belőle) egészen bizonyosan megtanulták Kornéltól a *filozófiatörténeti szakma* művelésének alapvető fogalmi, hermeneutikai, problémátörténeti, forráskritikai és filológiai szabályait, követelményeit és fogásait, olyan minőségben, ahogyan azt a 19. század végi, 20. század eleji, mintáértékű német klasszikafilológiai és filozófiatörténeti hagyomány és az idővel nyomdokaiba lépő angolszász antik filozófiatörténeti hagyomány művelte. Ezért volt lehetséges, hogy Kornél tanítványai a rendszerváltozást követően azután sorra nyerték el a világ legkiválóbb egyetemeinek vagy kutatóintézeteinek – Harvard, Stanford, Princeton, Sorbonne, Oxford, Cambridge – kutatói ösztöndíjait, mivel felkészültségük versenyképességnek bizonyult a világ legtehetségesebb fiataljaiéval, akik efféle témákban utaztak.

Ehhez jelentősen hozzájárult, hogy Kornél megnyitott számunkra egy másik, kortárs világot is, a legkiválóbb nyugati görög filozófiatörténészek világát azzal, hogy már tanszékvezetése legkorábbi szakaszában – nem sokkal a rendszerváltozást követően, amikor „megörökölte” és átszervezte az általa Metafizika Tanszéknek átkeresztelt Dialektikus Materializmus Tanszékét – vendégoktatóként vagy alkalmi előadóként olyan kiválóságok fordultak meg az ELTE-n, mint Julius Moravcsik (Stanford University), Jonathan Barnes (University of Oxford), Tóth Imre (Universität Regensburg), Richard Sorabji (King’s College, London / Institute of Classical Studies, London), vagy Thomas Robinson (University of Toronto). A találkozások ezekkel a kiválóságokkal számunkra akkoriban felmérhetetlenül fontosak voltak: első kézből

nyújtottak betekintést a „szabad világ” görög filozófiatörténész professzorainak gondolkodásmódjába és munkásságába, akiknek kurrens publikációi *so wie so* elérhetetlenek voltak könyvtárainkban, arról nem is beszélve, hogy csekély reménységünk lehetett rá, hogy neves egyetemeken valamikor is személyesen tanulhatnánk tőlük. De szerencsére (ehhez ugyanis gyakorlatilag örökre el kellett volna hagynunk az országot) nem kellett tőlük tanulnunk hozzá, hogy olyasmit sajátíthassunk el, amit csupán (máig) a legnevezebb és ledrágább egyetemeken oktatnak, ugyanis Steiger Kornéltól tanulhattunk.

Itt illendő megjegyezni, hogy Kornélnak – pontosabban a leginkább nekünk, akik előadásai nyomán egy életre beleszerettünk a görög filozófiába – szerencséje volt, mivel az ógörög nyelv szisztematikus elsajátíttatását a Görög Tanszék csodálatos oktatójára, Horváth Juditra bízhatta, akivel ELTE-s pályafutásuk végéig ily módon mintegy számunkra igen hasznos, nagyszerű munkamegosztásban kooperálhattak a görög filozófiába szerelmesedett hallgatók oktatásában. Így azután Kornéllal emelkedhettünk szabadon (már amennyire ezt a filológiai precizitás bármikor is megengedi) a görög filozófia teoretikus magasságaiba – nem mintha Judittal ez nem lett volna lehetséges, de csak később, a haladóknak tartott szövegolvasó szemináriumain –, miközben az előadásairól készített jegyzeteinket időnként újraolvasva lassan megvilágosodott, hogy egy-egy filológiai probléma kapcsán miről is beszélt voltaképp az elsős előadásokon. (Később persze, amikor beindult az egyetemeken a doktori képzés, és megnyílt a Kornél vezette antik filozófia program, maga is tartott a görög tanulásban már jócskán előrehaladott hallgatók számára szövegolvasó szemináriumokat, ahol a nyelvi problémákon is bőven lehetett közösen agyalni. Sőt, mint Bodnár M. Istvántól, egyik legkorábbi görög filozófiatörténészé lett tanítványától megtudtam, Kornél már akkor is tartott *gratis* házi szövegolvasást tehetséges doktorandusoknak, fiatal kutatóknak, amikor még nem volt az egyetemeken intézményes doktori képzés.) Kornéltól görög filozófiát tanulni élmény, kiváltság és – annak, akit hozzá hasonlóan egy életre megfogtak a görögök – alapos szakmai felkészültséget és perspektívát nyújtó időtöltés volt.

Sziporkázó, intellektuális poénjai, szellemes vagy ironikus megjegyzései, melyeket az órákon vagy azokon kívül legtöbbször (már bocsánat) faarccal, vagy bajsza alatt hamiskás mosollyal adott elő, nemcsak rendkívül szórakoztatóak voltak, hanem megfűszerezvén az egyébként száraznak ható filozófiatörténeti fejtegetéseket, közelebb is hozták a hallgatókat azokhoz az ősrégi, „halott férfiakhoz”, akik a görög filozófusok voltak.²

De Kornél nemcsak tanította és közelebb hozta hozzánk ezeknek az óriásoknak a filozófiáit, hanem számunkra ő *egy volt közülük*, a megtestesült filozófus az ókorból, akit hihetetlen szerencsénkre fizikai valóságában ismerhettünk/ismerhetünk. Akkoriban,

2 Zseniális humorából szerencsére azok is kaphatnak ízelítőt, akik személyesen nem ismerik „Heidegger Eukleidész értelmezése” (*Holmi* 7/12: 192–193) című persziflázásából: [<http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/humor/steiger.html>].

amikor első- és másodévesként ott voltam e szerencsések között, Kornél kedvencei a preszókratikus filozófusok voltak, különösen Hérakleitosz, Parmenidész és Empedoklész. Ők valóban a legnagyobb és legvitatottabb gondolkodók a görög filozófia Szókratészt megelőző korszakából. Én akkoriban leginkább Hérakleitoszt láttam benne, az enigmatikus, rejtvényekben beszélő, minden egyes, meggondolt szavával a mélységes-mély titkokat kinyilatkoztató, az emberi oktalanságot és korlátoltságot szüntelenül ostorozó epheszoszi *bölcsét*. Nem mintha Kornél rejtvényekben beszélt volna, bárkit, valaha is elítélt vagy megfedett volna tudatlanságáért, vagy saját gondolatait kinyilatkoztatásként adta volna elő – távol álljon tőle.³ Amit Kornél úgy közvetített, hogy azt érezhettük, maguk a görögök legnagyobb gondolkodói, *in propria persona* szólnak hozzánk, az az önismeret és (ön)kritikai reflexió kimondatlan, de annál kategorikusabb imperatívusza és a határtalan szellemi alázat érénye (melyet, minden látszattal szemben, még az önteltnek és mizantrópnak tűnő Hérakleitosz is magáénak vall). Ez az, amit minden nagy *bölcs* (nem csupán filozófiatörténész) tanít, és ez a legtöbb, amire tanítványait értelme van okítania. Itt a titok nyitja nemcsak az, hogy ez persze nem „információátadás”,⁴ hanem olyasmi, ami a tanuló egész személyiségét érinti, és amire csupán ő maga képes rávenni maga-magát (ha képes), hanem az, hogy ezt csupán személyesen lehetséges közvetíteni, mégpedig egyedül oly módon, hogy maga a tanító is *ilyen ember*, és ezt az emberi minőségét vagy állapotát mint elsajátítandót vagy követendőt képes kívánatossá tenni a tanítványok számára. Kornél ezt a görög filozófia legszebb hagyományaira jellemző emberi minőséget és szellemi attitűdöt (hogy ne mondjam, érényt, mégpedig a *szóphroszüné* érényét) egész személyiségével, „a tudó(s) tudatlanság” (*docta ignorantia*) szókratészi magatartásával sokak számára kívánatossá tette. Ma talán paradoxnak tűnhet (mivel a *google talentek* világában szörnyűséges *loser*, aki bármiről is beismeri nemtudását vagy tévedését), de úgy vélem, tanítványai közül sokan épp emiatt lettek szép számmal nemzetközi szakmai mércével mérten (is) elismert filozófiatörténészek, filozófusok. Hiszen aki nem tud valamit, de meggyőződése, hogy tudja, annak nincs esélye rá, hogy megtudja, míg aki nemtudását hajlandó elismerni önmaga (netán mások) előtt, annak van – amint arra Plátón a *Menón*-ban (84a–c) örök érvényű módon figyel-

3 Ellenkezőleg. Emlékszem, egyszer házidolgozatként adta fel Anaximandrosz fennmaradt töredékének kommentálását. Fene se tudja, miket hordhattam össze róla egy-két oldalon – de valószínűleg kissé elszálltak a gondolataim, a dolognak nyilván nem sok köze lehetett a milétoszi bölcshez, sokkal inkább saját magamhoz, ahogy az már fiatal korban lenni szokott. Megmutattam neki, elolvasta, majd azt mondta: „olyan, mint Simone Weil”. Nem fukarkodott a dicsérettel. Sajnos arra is emlékszem, hogy visszakérdeztem, ugyanis akkoriban még hatása alatt álltam a nagy német gondolkodónak: „nem inkább, mint Heidegger?” – Nem emlékszem, hogy akár csak ironikusan is elmosolyodott volna ezen a pékchendiségen, pedig igazán megérdemelt volna.

4 Hadd idézzem itt Kornél egyik kedvenc töredékét Hérakleitosztól: „A sokféle tudás nem tanít meg arra, hogy esze legyen valakinek. Mert Hésziodoszt is megtanította volna és Püthagorasz, aztán meg Xenophanészt is és Hekataioszt.” (Hérakleitosz, fr. 40, ford. Kerényi Károly)

meztet. Ha a tudásban létezik előrehaladás (márpedig reményeink szerint létezik), akkor csak a *szóphroszüné* erényének birtokában lehetséges. Tehát aki bárkit is valami fontosra akar megtanítani, annak elsősorban ezt az erényt kell számára kívánatosá tennie. Kornél valójában mindig is csupán ezt az egyetlen dolgot tanította, miként – így képelem – Szókratész legodaadóbb sztoikus híve, Epiktétosz is. – Az utóbbi években, hogy hogy nem, inkább őt látom Kornélban.

Mintegy a *publish or perish* örületével szembeszegülve Steiger Kornél nem publikált Dunát rekesztő mennyiségű tanulmányt vagy monográfiát. Publikációi tanúsága szerint mindig is inkább azt tartotta elsődleges feladatának, hogy idehaza meghonosítsa a görög filozófiával való foglalatostkodás magas szintű művelését, és közvetítse gondolkodóinak életművét a magyarság felé: a nyugati filozófia oktatásában klasszikusnak számító monográfiák vagy primér szövegeket tartalmazó gyűjtemények összeállításával és fordításával, amelyek itthon az adott pillanatban csekély recepcióval rendelkező görög filozófiai irányzatokat közvetítettek (preszókratikus filozófia, szofisztika, sztoikus és általában hellenisztikus filozófia), vagy épp alapvetőnek számítottak, számítanak a legismertebb görög filozófusokra vonatkozóan; olyan, görög filozófiai szövegek fordításával, amelyeknek magyarra ültetésével előtte soha, senki nem próbálkozott; s végül, de nem utolsósorban a 21. század fordulója legnagyobb szabású, görög filozófiai tárgyú, hazai vállalkozásának, az Atlantisz kiadó *Platón összes művei* című sorozatának koncipiálásával, koordinálásával és egyes köteteknek kommentálásával, lektorálásával, azokhoz utószavak, jegyzetek, kommentárok írásával.⁵ Kornél ilyen ember: szeret obskúrus szövegekkel bíbelődni. De mialatt bíbelődött, kezei között felnőtt több generáció, akiknek tagjai szerte-szét viszik a világban a magyarországi ókori filozófiatörténeti szakma hírnevét; magyar nyelven, megbízható fordításban saját tanítványaik vagy más érdeklődők kezébe adhatnak görög filozófiai szövegeket; először olvashatják magyarul a sztoikusok, szofisták, a hellenisztikus filozófia kevésbé ismert gondolkodói, illetve Epiktétosz, Marcus Aurelius bizonyos szövegeit, Szimplikioszt, Hieroklészt; és végre érthető, emberi, világosan fogalmazó, mai magyar nyelven olvashatják Platón és Arisztotelész egyes klasszikus, megelőzőleg már lefordított, de elavult, nyelvileg vagy szakmailag kevésbé megbízható módon tolmácsolt szövegeit is. Nem „magyarról magyarra” fordítva, hanem *revideált* magyar fordításban.

Ha az efféle sziszifuszi munka és a tanítványoknak szentelt oktatói élet manapság az akadémiai grémiumok számok bővületében élő tekhnokrata szemlélete, a filozófia hagyományosan előkelő státuszának megrendülése és a klasszikus nyelvek elsajátításának időigényessége mellett egyre nehezebben elvégezhető, illetve megvalósítható, az csak

⁵ Természetesen számtalan, minden esetben eredeti meglátásokat tartalmazó, összefüggéseket feltáró, invenciózus és inspiratív értelmezésekkel teli tanulmányt és monográfiát is publikált. Azonban alkotó energiái java részét láthatólag inkább a fent felsorolt szakmai munkákra fordította.

arról tanúskodik, mennyire eltávolodott korunk a görög szellemi- és életideáloktól. Steiger Kornél élete és műve ellenben arról, hogy nemcsak hű tolmácsolója, értelmezője és közvetítője az antik görög filozófusok és kultúra kiemelkedő gondolkodóinak, szellemi irányzatainak, hanem megtestesült képviselője is. Így köszönhetjük őt tanítványai szerető körében.

Isten éltesen sokáig, Kornél!

Mogyoródi Emese